

Huisjesslakken van Fort Sint Pieter te Maastricht

EEN INVENTARISATIE VOORAFGAAND AAN RESTAURATIE

J.J. Lever, Ina Boudier Bakkerlaan 169, 3582 ZD Utrecht

G.D. Majoor, Jekerschans 12, 6212 GJ Maastricht

A.J. Lever, Prinsenlaan 2, 6721 EC Bennekom

Fort Sint Pieter is een in 1701 gebouwd verdedigingswerk gelegen op de noordpunt van de Sint-Pietersberg. Omdat het fort in de drie eeuwen dat het bestaat niet is onderhouden, is het aan de buitenzijde behoorlijk in verval geraakt. In 2004 heeft de Gemeente Maastricht besloten om dit voortschrijdend verval een halt toe te roepen en Fort Sint Pieter te restaureren, of tenminste te conserveren (ANONYMUS, 2004). Wij hebben voorafgaand aan de voorgenomen restauratie de huisjesslakkenfauna van Fort Sint Pieter geïnventariseerd om later een eventueel effect van de restauratie op deze fauna te kunnen bepalen. Bij deze inventarisatie werden vier soorten huisjesslakken aangetroffen die op de Rode lijst voor landslakken staan (DE BRUYNE *et al.*, 2003). Wij hebben er daarom bij de Gemeente Maastricht op aangedrongen de habitats van die soorten huisjesslakken op Fort Sint Pieter bij de restauratie te ontzien.

INLEIDING

Zo'n groot bouwwerk als Fort Sint Pieter, dat driehonderd jaar geleden werd opgetrokken van veldbrandstenen gemetseld met kalkmortel, is geofysisch een bijzondere plek, en daarmee mogelijk ook een bijzonder biotoop ten opzichte van het aangrenzende plateau van de Sint-Pietersberg. De Gemeente Maastricht heeft daarom voorafgaand aan de voorgenomen restauratie de flora op Fort Sint Pieter laten inventariseren (HILLEGERS, 2003). Daarbij zijn inderdaad tien plantensoorten gevonden die op de Rode lijst staan. Tijdens

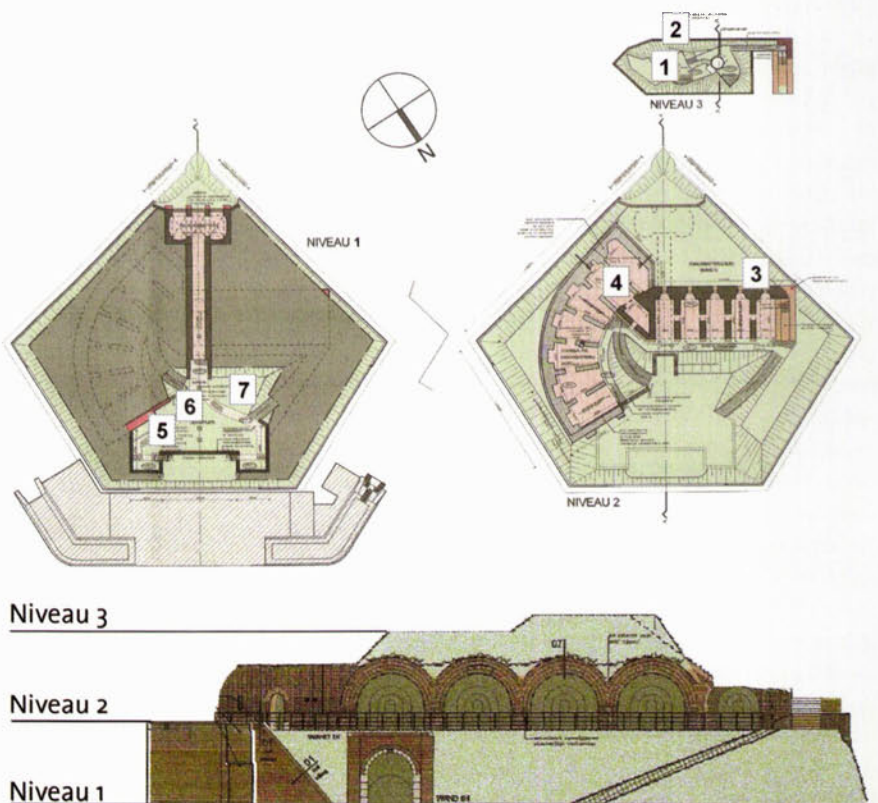
de restauratie van Fort Sint Pieter zal rekening gehouden worden met de groeiplaatsen van deze planten.

Op theoretische gronden kan worden verondersteld dat Fort Sint Pieter ook voor landslakken een interessant biotoop is. Op de eerste plaats kunnen ruïnes in Nederland een geschikt biotoop bieden aan slakken die in onze buurlanden vooral op rotswanden en puinhellingen leven (KERNEY & CAMERON, 1980). Op de tweede plaats had (VAN REGTEREN ALTENA, 1958) en heeft (LEVER & MAJOUR, 1987) de Sint-Pietersberg een rijke huisjesslakkenfauna waarvandaan Fort Sint Pieter gekoloniseerd kan zijn.

Op eigen initiatief, en met medewerking van de Gemeente Maastricht, hebben wij op 9 november 2003 een inventarisatie uitgevoerd van de soorten huisjesslakken die op Fort Sint Pieter voorkomen. Ongeveer 15 jaar na de restauratie willen wij de huisjesslakkenfauna van Fort Sint Pieter opnieuw inventariseren om een indruk te krijgen van eventuele effecten van de restauratie op die fauna.

METHODE VAN ONDERZOEK

Omdat wij slechts één dag toegang hadden tot Fort Sint Pieter werd alleen op het fort zelf verzameld en niet in de droge gracht erom-

FIGUUR 1

De locaties 1 tot en met 7 op het Fort Sint Pieter (boven- en zij aanzicht)

(bron: Hamers Voortvelt Nijssen Architecten bv.).

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode lijst (DE BRUYNE et al., 2003)	Locaties						
			1	2	3	4	5	6	7
Verbands- en orde-kensoorten van rotsen in de zon en in de schaduw									
Kleine clausilia	<i>Clausilia rugosa parvula</i>	Ernstig bedreigd		1	2				
Associatie-kensoorten van droge en tamelijk droge graslanden									
Heideslak	<i>Helicella itala</i>	Bedreigd	5	4	2	1			
Cylindrische korfslak	<i>Truncatellina cylindrica</i>	Kwetsbaar	3	3	2				
Verbands- en orde-kensoorten van droge en koele graslanden									
Slanke agaathoren	<i>Cochlicopa lubricella</i>		3	3	2	2	2	3	4
Mostonnetje	<i>Pupilla muscorum</i>		5	5	4	2	2		1
Scheve jachthorenslak	<i>Vallonia excentrica</i>		4	3	3	2	2	2	
Geribde jachthorenslak	<i>Vallonia costata</i>		3	5	3	4	3	1	3
Klasse-kensoorten van graslanden									
Dwerg-korfslak	<i>Vertigo pygmaea</i>	Kwetsbaar	3	2	3	2			
Overige soorten van bos en grasland									
Barnsteenslak	<i>Succinea putris</i>		1						
Doorschijnende glasslak	<i>Vitrina pellucida pellucida</i>			2	1				
Dwergpuntje	<i>Punctum pygmaeum</i>		1	3	3				
Slanke dwergslak	<i>Carychium tridentatum</i>					2	3	3	
Kleine kristalslak	<i>Vitraea contracta</i>		1			2	2	1	
Glanzende agaathoren	<i>Cochlicopa lubrica</i>		1	2	1	2	3		3
Boerenknoopje	<i>Discus rotundatus</i>			2	2	4	3	3	5
Bruine blinkslak	<i>Aegopinella nitidula</i>			2	3	4	4	3	5
Grote glansslak	<i>Oxychilus draparnaudi</i>		1	2	1	3	3	2	2
Blindslak	<i>Cecillodes acicula</i>		3	3	3	2	3	3	1
Vale clausilia	<i>Clausilia bidentata bidentata</i>		2	2	2	3	2	3	3
Haarslak	<i>Trichia hispida</i>		4	4	3	5	5	4	5
Totaal aantal soorten			15	17	17	15	13	11	10

TABEL 1

Huisjesslakken van Fort Sint Pieter. 1: 1 exemplaar; 2: 2 tot 5 exemplaren; 3: 5 tot 20 exemplaren; 4: 20-50 exemplaren; 5: 50 of meer exemplaren.

heen. Het fort zelf heeft drie verschillende verdiepingen (niveaus) die door middel van trappen met elkaar verbonden zijn [figuur 1]. Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de aanwezige huisjesslakkenfauna is geprobeerd om zo verschillend mogelijke biotopen te kiezen. Bij die keuze is vooral gelet op vochtigheid, bezonning, de humuslaag en het type substraat (bijvoorbeeld kleiachtig, rijk aan kalkgruis, of steenachtig, zoals een verweerde muur). De aanwezige flora is niet doorslaggevend geweest voor de keuze van de locaties. Voor landslakken zijn de soorten planten in een biotoop meestal van ondergeschikt belang aan de eerder genoemde abiotische eigenschappen van een locatie (BOYCOTT, 1934).

Wij vonden op Fort Sint Pieter drie zeer uiteenlopende biotopen. Een tamelijk droog, humusrijk, pas gemaaid grasland op een bodem met stenen en brokjes mergel op de top en langs de zuidwest flank van de top van het fort; een op het zuidwesten gerichte, zeer droge, afgebrokkelde muur en een humusrijke, vochtige 'kom' met vrij hoog gras op een kleiachtig substraat aan de noordoostzijde.

Over deze drie biotopen werden zeven locaties verdeeld. Per locatie werd gedurende een half uur met het blote oog huisjesslakken verzameld. Daarna werden op dezelfde locaties monsters van ongeveer een liter van de oppervlakkige bodemlaag verzameld. Op de afgebrokkelde muur werd minder dan een liter bodemmateriaal verzameld omdat daar onvoldoende los materiaal aanwezig was. Het bodemmateriaal werd later uitgespoeld op zeven met een verschillende maaswijdte, waarvan de fijnste zeef een maaswijdte van circa 0,3 mm had. Uit het residu werden alle slakkenhuisjes verzameld. De aantallen op zicht en uit bodemmonsters verzamelde slakken-

huisjes zijn voor deze rapportage opgeteld. Determinaties werden verricht aan de hand van GITTENBERGER *et al.* (1984) en in enkele gevallen geverifieerd door collega's uit de Mollusken Studiegroep Limburg van het Natuurhistorisch Genootschap. Naamgeving van de soorten is conform DE BRUYNE *et al.* (1994).

NADERE BESCHRIJVING VAN DE LOCATIES

Locatie 1 ligt in het kalkrijke grasland bovenop het fort [figuur 1, niveau 3] en locatie 2 ligt in een vergelijkbaar biotoop langs de trap die op de zuidwest flank van niveau 2 naar de bovenzijde van het fort leidt. Omdat de bezonning, en daarmee de vochtigheid, bovenop het fort mogelijk anders is dan op de flank van de top van het fort, is ervoor gekozen in dit biotoop twee locaties te nemen. Het oppervlak van dit biotoop (locaties 1 en 2) bedraagt in totaal ongeveer 100 m².

Locatie 3 is een oppervlakkig afgebrokkelde en op het zuidwesten geëxponeerde muur van het fort die zich op niveau 2 bevindt en de boven die muur liggende steile helling die met struiken is begroeid. Dit biotoop is als één locatie beschouwd omdat het oppervlak van de afgebrokkelde muur maar ongeveer 10 m² is.

Locatie 4 is juist voor de opening van een op het zuiden gerichte geschutskoepel gelegen. Daar hebben zich stenen verzameld die uit de monding van de koepel zijn gevallen, ertussen ligt wat klei met humus waarop grassen en braamstruiken groeien. De locatie is gekozen vanwege de geringe bezonning en de grove bodemstructuur.

FIGUUR 2

De Heideslak (*Helicella itala*) (breedte 13 mm) (foto: H. Heijligers).

Locaties 5 tot en met 7 liggen op de hellingen van de vochtige, humusrijke halve kom aan de noordoostzijde van het fort. In het midden van de wand van de halve kom ligt de ingang van een tunnel die naar de andere zijde van het fort leidt. De hellingen aan beide zijden van de tunnel zijn verschillend geëxponéerd. De helling ten oosten van de tunnel [figuur 1, niveau 1, links] is op het noorden gericht en de helling ten noordwesten van de tunnel [figuur 1, niveau 1, rechts] is op het noordoosten gericht. Er is voor gekozen om de locaties over deze twee hellingen te verdelen, omdat met name de instraling van de zon op deze twee hellingen verschillend is.

Locatie 5 ligt bij een muurtje onderaan de trap die van de noordelijk geëxponéerde helling naar niveau 2 leidt. De vochtigheid van deze locatie blijkt onder andere uit het mos dat op het muurtje groeit. Locatie 6 ligt hoger op de noordelijk geëxponéerde helling en dicht bij de tunnel. Locatie 7 ligt op de op het noordoosten geëxponéerde helling. Hoewel de locaties 5 tot en met 7 alle drie vochtig zijn, is locatie 7 de meest vochtige van deze drie.

RESULTATEN

In totaal zijn er op de zeven onderzochte locaties 20 soorten huisjesslakken aangetroffen. Per locatie werden ten hoogste 17 soorten gevonden, waaruit blijkt dat er op de verschillende locaties ten dele verschillende soorten huisjesslakken werden aangetroffen. De gevonden soorten zijn in tabel I gerangschikt volgens leefgemeenschappen van slakken zoals beschreven door HÄSSLEIN (1960). Deze onderscheidt een aantal leefgemeenschappen van soorten slakken die dikwijls samen in één biotoop of in enkele verwante biotopen worden aangetroffen. Hoe stenotoper een soort is (dat wil zeggen hoe meer gebonden aan één bepaald biotoop), hoe meer hij als kensoort van een bepaalde leefgemeenschap ('associatie') beschouwd kan worden. HÄSSLEIN (1960) onderscheidt achtereenvolgens (van meer naar minder stenotoop) associatie-, verbonds-, orde- en klasse-kensoorten.

Er zijn twee door HÄSSLEIN (1960) beschreven associatie-kensoorten voor droog en tamelijk droog grasland gevonden: de Heideslak (*Helicella itala*) [figuur 2] en de Cilindrische korfslak (*Truncatellina cylindrica*) [figuur 3] op locaties 1 tot en met 3. De Kleine clausilia (*Cla-*

silia rugosa parvula) [figuur 4], een verbonds- en orde-kensoort voor rotsen in de zon en in de schaduw, werd op locaties 2 en 3 gevonden en een viertal verbonds- en orde-kensoorten van droge en koele graslanden op alle zeven locaties. De op locaties 1 tot en met 4 gevonden Dwerg-korfslak (*Vertigo pygmaea*) [figuur 5] is een klasse-kensoort voor graslanden. Daarnaast vonden we een aantal 'overige soorten' die in allerlei verschillende biotopen kunnen voorkomen (door HÄSSLEIN (1960) 'begeleidende soorten' genoemd), zoals de Blindslak (*Ceciliodes acicula*) en de Haarslak (*Trichia hispida*), en soorten die eigenlijk in een andere leefgemeenschap thuishoren ('toevallige soorten') zoals de Bruine blinkslak (*Aegopinella nitidula*), die vooral in loofbossen wordt aangetroffen. De reeds genoemde 'overige soorten' zijn in tabel I gegroepeerd naar hun voorkomen op Fort Sint Pieter: uitsluitend of vooral op locaties 1 tot en met 3 ('kalkrijk grasland' en 'ruïnemuur'); op locaties 4 tot en met 7 (vochtig grasland); of op vrijwel alle locaties.

Op het fort zijn vier soorten aangetroffen die op de Rode lijst voor landslakken in Nederland staan (DE BRUYNE *et al.*, 2003). Dit zijn de 'ernstig bedreigde' Kleine clausilia, de 'bedreigde' Heideslak en de 'kwetsbare' Cilindrische korfslak en Dwerg-korfslak.

DISCUSSIE

Het aantal gevonden soorten huisjesslakken per locatie is vergelijkbaar met die met dezelfde zoekmethode gevonden werden bij eerdere inventarisaties van de huisjesslakkenfauna op de Sint-Pietersberg (LEVER & MAJOOR, 1987; MAJOOR & LEVER, 2003). In deze inventarisaties lagen de onderzochte locaties echter veel verder uit elkaar. Gelet op de kleine onderlinge afstanden tussen de onderzochte locaties (10 tot 30 meter), zou men een grote overlap verwachten in de per locatie aangetroffen soorten huisjesslakken. Dit blijkt echter maar in beperkte mate het geval te zijn. Fort Sint Pieter biedt voor huisjesslakken dus drie wezenlijk verschillende biotopen: ruïnemuur (locatie 3), tamelijk droog, kalkrijk grasland (locaties 1, 2 en 4) en vochtig grasland (locaties 5 tot en met 7). In de eerste twee genoemde biotopen werden voor deze biotopen kenmerkende, stenotopie soorten huisjesslakken aangetroffen. Het derde biotoop (vochtig grasland) onderscheidt zich door de afwezigheid van stenotopie soorten en meer (namelijk zeven tot negen) 'overige' soorten.

Met name op de ruïnemuur en in het kalkrijke grasland werden voor Nederland interessante soorten huisjesslakken aangetroffen. Op de op het oosten geëxponéerde grazige helling (locatie 2) en de op het zuidwesten geëxponéerde ruïnemuur (locatie 3) werd de 'ernstig bedreigde' Kleine clausilia gevonden. In Maastricht is de Kleine clausilia bekend van de oostflank van de Sint-Pietersberg tussen de ENCI-groeven en de grens met België (LEVER & MAJOOR, 1987), uit het heringerichte deel van de ENCI-groeven (MAJOOR & LEVER, 1999) en van bastion Saxen in de Hoge Fronten (LEVER & MAJOOR, 2005). Van Fort Sint Pieter is de soort al bekend sinds 1912 (collectie Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden).

Op het grasland op de top van het fort (locatie 1) en langs de trap ernaartoe (locatie 2) komt de Heideslak in groten getale voor, een soort die op de Rode lijst als 'bedreigd' staat vermeld. De 'kwetsbare' Cilindrische korfslak is algemeen op de locaties 1 tot en met 3. Zowel de Heideslak als de Cilindrische korfslak zijn ook algemeen op kalkgraslanden elders op de Sint-Pietersberg (LEVER & MAJOOR, 1985) en elders in Limburg (DE WINTER, 1985).

Wanneer de twee bovengenoemde biotopen (locaties 1 tot en met

FIGUUR 3

De Cylindrische korfslak (Truncatellina cylindrica) (hoogte 1,8 mm) (foto: H. Heijligers).

FIGUUR 4

Kleine clausilia (Clausilia rugosa parvula) (hoogte 8,5 mm) (foto: H. Heijligers).

FIGUUR 5

Dwerg-korfslak (Vertigo pygmaea) (hoogte 2,2 mm) (foto: H. Heijligers).

3) bij de restauratie worden gespaard zouden tevens drie van de vier locaties behouden blijven waar de Dwerg-korfslak voorkomt. Deze soort staat in de Rode lijst als 'kwetsbaar' vermeld. Ze komt ook elders op de Sint-Pietersberg voor, met name op kalkgrasland (LEVER & MAJOR, 1985).

In de vochtige kom aan de noordoostzijde van het fort (locaties 5 tot en met 7) werden veel exemplaren gevonden van de Slanke dwergslak (*Carychium tridentatum*), de Kleine kristalslak (*Vitrea contracta*), de Glanzende agaathoren (*Cochlicopa lubrica*), de Grote glansslak (*Oxychilus draparnaudi*), het Boerenknoopje (*Discus rotundatus*) en de Bruine blinkslak. Deze soorten zijn algemeen en er is dan ook geen reden om vanwege de huisjesslakkenfauna dit deel van Fort Sint Pieter bij de restauratie in het bijzonder te ontzien.

Vanwege de gereguleerde toegang tot Fort Sint Pieter kon er slechts één dag bemonsterd worden. Omdat slakkenpopulaties niet abrupt van samenstelling veranderen, zal dat geen effect hebben gehad op de uitkomst van dit onderzoek. Wel is er een seizoen-effect bij het bemonsteren van slakkenpopulaties. De meeste huisjesslakken ontwikkelen zich in het voorjaar of de zomer. In deze twee seizoenen zullen van een aantal soorten dus nog weinig volwassen levende exemplaren worden aangetroffen. In de winter graven veel soorten slakken zich in, waardoor ze moeilijker op zicht te vinden zijn. De herfst is dus de beste tijd voor het verzamelen van huisjesslakken (GITTENBERGER *et al.*, 1984). In ons onderzoek zijn ook de huisjes van dode huisjesslakken meegenomen die op een basische bodem (zoals de kalkrijke gronden op het fort) tenminste een jaar aanwezig blijven (EVANS, 1974). Bij herhaling van de inventarisatie kan het seizoen-effect zo klein mogelijk gehouden worden door deze opnieuw in de herfst uit te voeren. Of men een soort die in het onderzochte gebied zeer verspreid in kleine aantallen aanwezig is daadwerkelijk vindt, berust in enige mate op toeval. Het al dan niet vinden van zo'n soort hangt samen met de gebruikte zoekmethode. In ons onderzoek is de Barnsteenslak (*Succinea putris*) de enige

soort waarvan maar één exemplaar werd gevonden. Langer zoeken per locatie en het uitzeven van grotere bodemonsters zou waarschijnlijk geen additionele soorten hebben opgeleverd.

Ongeveer vijftien jaar na de restauratie van Fort Sint Pieter (een interval door VAN REGTEREN ALTENA (1958) gesuggereerd voor de gehele Sint-Pietersberg) willen wij de huisjesslakkenfauna van Fort Sint Pieter opnieuw inventariseren om de eventuele effecten van de restauratie op deze fauna te kunnen onderzoeken.

CONCLUSIE

Fort Sint Pieter biedt voor huisjesslakken drie verschillende biotopen: ruïnmuur, tamelijk droog, kalkrijk grasland en vochtig grasland. De meeste soorten huisjesslakken komen voor op het kalkrijke grasland op de top van het fort en langs de trap ernaartoe en op de ruïnmuur die vanaf die trap naar het westen loopt (19 soorten). Onder die soorten zijn de op de Rode lijst als 'ernstig bedreigd' geklasseerde Kleine clausilia, de 'bedreigde' Heideslak en de 'kwetsbare' Cylindrische korfslak en Dwerg-korfslak. Wij bepleiten daarom bij de gemeente Maastricht bescherming van de twee eerstgenoemde biotopen voor huisjesslakken op Fort Sint Pieter tijdens de restauratie.

DANKWOORD

Wij zijn dank verschuldigd aan de Gemeente Maastricht voor hun toestemming om dit onderzoek uit te voeren en aan de sectie Immunologie van de Capaciteitsgroep Interne Geneeskunde van de Universiteit Maastricht en de Faculteit Biologie van de Universiteit Utrecht voor bruikleen van stereomicroscopen.

Summary

SNAIL FAUNA OF THE SINT PIETER FORTRESS NEAR MAASTRICHT

A survey prior to restoration

In view of the planned restoration of the 18th century Sint Pieter fortress near Maastricht, its snail fauna was investigated by visual examination and by sieving soil samples. Seven locations were chosen, in order to probe all different biotopes. In all, 20 snail species were collected. Six of these species specifically inhabit dry grasslands, while one species is characteristic of rocky biotopes. Special attention was paid to snails included in the Dutch Red list of Mollusc species, of which four were found: *Clausilia rugosa parvula* (critically endangered), *Helicella itala* (endangered), *Truncatellina cylindrica* (vulnerable) and *Vertigo pygmaea* (vulnerable). These species were primarily found on locations 1, 2 and 3 indicated in figure 1. The authors recommend protecting these locations during the restoration works. The survey should be repeated approximately 15 years after the restoration, to measure its impact on the present valuable snail fauna at the fortress.

Literatuur

- ANONYMUS, 2004. Renovatieplan Fort Sint Pieter. Gemeente Maastricht, Maastricht.
- BOYCOTT, A.E., 1934. The habitats of land mollusca in Britain. *Journal of Ecology* 22:1-38.
- BRUYNE, R.H. DE, R.A. BANK, J.P.H.M. AOEMA & F.A. PERK, 1994. Nederlandse naamlijst van de weekdieren (*Mollusca*) van Nederland en België. Backhuys, Oegstgeest.
- BRUYNE, R.H. DE, H. WALLBRINK & A.W. GMEELIG MEYLING, 2003. Bedreigde en verdwenen land- en zoetwaterweekdieren in Nederland (*Mollusca*). Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden/Stichting Anemoon, Heemstede.
- EVANS, J.G., 1974. Land Snails in Archeology. Seminar Press, London.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYNS & T.E.J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. 2e druk. Natuurhistorische Bibliotheek van de KNNV nr. 37. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- HÄSSLEIN, L., 1960. Weichtierfauna der Landschaften an der Pegnitz. Ein Beitrag zur Ökologie und Soziologie niederer Tiere. *Abhandlungen der Naturhistorische Gesellschaft Nürnberg* 29:1-148.
- HILLEGERS, H.P.M., 2003. De ecologische waarden van het fort St. Pieter en directe omgeving, verslag van een ecologische inventarisatie. Gemeente

Maastricht, Maastricht.

- KERNEY, M.P. & R.A.D. CAMERON, 1980. Elsevier's slakken-gids. Elsevier, Amsterdam.
- LEVER, A.J. & G.D. MAJOOR, 1985. De invertebratenfauna van de Zuidlimburgse kalkgraslanden. De huisjesslakken van de kalkgraslanden van de Sint Pietersberg (Maastricht). *Natuurhistorisch Maandblad* 74(8):123-128.
- LEVER, A.J. & G.D. MAJOOR, 1987. De huisjesslakken-fauna van de Sint Pietersberg bij Maastricht. *Natuurhistorisch Maandblad* 76(10):190-200.
- LEVER, A.J. & G.D. MAJOOR, 2005. Huisjesslakken van de Hoge en Lage Fronten bij Maastricht. *Spirula* 344:81-84.
- MAJOOR, G.D. & A.J. LEVER, 1999. Succession in the snail fauna of a rehabilitated limestone quarry near Maastricht, the Netherlands. *Basteria* 63:83-88.
- MAJOOR, G.D. & A.J. LEVER, 2003. De Tandloze korfslak op de Sint-Pietersberg en Cannerberg bij Maastricht. *Natuurhistorisch Maandblad* 92(4):71-75.
- REGTEREN ALTENA, C.O. VAN, 1958. De landmollusken van de Sint Pietersberg. *Natuurhistorisch Maandblad* 47(7-8):86-98.
- WINTER A.J. DE, 1985. De invertebratenfauna van de Zuidlimburgse kalkgraslanden. Mollusken van kalkgraslanden. *Natuurhistorisch Maandblad* 74(5):80-84.

MEDEDELING

Boommarters in Limburg en Brabant?

EEN OPROEP TOT MEDEWERKING

De Boommarter (*Martes martes*) is ons zeldzaamste roofdier, als we de recent uitgezette Otter (*Lutra lutra*) even niet meetellen. Weinig mensen kennen hem uit eigen ervaring, het is een geheimzinnig dier. De laatste jaren is er echter een belangrijke ontwikkeling aan de gang. De enthousiaste leden van de Boommarterwerkgroep van de Zoogdierverseniging VZZ worden er steeds beter in om in het voorjaar de nesten met jonge boommarters te vinden. Daardoor wordt ons beeld van de verspreiding steeds vollediger.

Er zijn momenteel drie grotere populaties in Nederland en een aantal kleine, waarvan we niet weten of die wel permanent aanwezig zijn. De grote populaties zijn aanwezig op de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug en in het Fries-Drentse grensgebied plus de bossen op de Hondsrug. Kleinere populaties bevinden zich in de oudere bossen in de Flevopol-

ders en in de moerasgebieden van Noordwest-Overijssel. Af en toe worden nog wel eens Boommarters op andere plaatsen aangetroffen, zoals het moerasgebied in Midden-Friesland, Twente en het binnenduingeried van Kennemerland.

In de drie grotere populaties lijkt er sprake te zijn van een zekere toename, al blijft zo iets altijd moeilijk te zeggen als de onderzoeksmethoden verbeteren. We weten immers niet wat er vroeger allemaal gemist is aan aanwijzingen. Naast deze mogelijk positieve tendens is er echter ook een negatieve. Als we de verspreidingskaarten van beide perioden bekijken, dan zien we dat het aantal waarnemingen van Boommarters buiten de drie grote populaties sterk afgenomen is. De Boommarter lijkt, ondanks een recente waarneming, goeddeels verdwenen uit Twente. Ook lijkt hij zo goed als verdwenen uit de Achterhoek, Noord-Brabant en Limburg.

Het kan zijn dat we hierover te pessimis-

tisch zijn. Op initiatief van Provincie Brabant en de stichting Het Groene Woud wordt momenteel geprobeerd om voor het gebied ten zuiden van de Rijn meer zicht te krijgen op de situatie van de Boommarter in heden en verleden. Daarbij wordt ook het aangrenzend buitenland betrokken: Noordrijn-Westfalen, de Ardennen en Vlaanderen.

Voor dit onderzoek zijn we op korte termijn op zoek naar recente en oude waarnemingen en vangsten van Boommarters of vermeende Boommarters in Limburg en Brabant, maar ook naar oude opgezette exemplaren. Er zijn in het verleden bij de toenmalige bestrijding van roofdieren (tot 1970 met klemmen bijvoorbeeld) waarschijnlijk ook wel vangsten van Boommarters gedaan, die tot nu toe niet bekend zijn geworden. Wie helpt ons aan deze oude waarnemingen?

Naast een inschatting van de huidige situ-